

УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ЯК УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Катерина Кучина

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті йдеться про необхідність удосконалення сучасної політики в галузі освіти для оновлення правового регулювання освітньої діяльності в Україні. Зазначається, що в сучасному освітньому законодавстві наявні суперечливі правові норми і бракує чіткої правової термінології. З'ясовано, що змінити таку ситуацію можливо за умов співпраці законодавців, педагогів-науковців і практиків.

Анотация:

Кучина Екатерина. Усовершенствование современной образовательной политики в Украине как условие функционирования системы образования.

В статье речь идет о необходимости усовершенствования современной политики в сфере образования для обновления правового регулирования образовательной деятельности в Украине. Указывается, что в современном образовательном законодательстве отсутствует четкая правовая терминология, имеют место противоречивые правовые нормы. Для достижения изменений необходимо сотрудничество законодателей, педагогов-ученых и практиков.

Resume:

Kuchina Kateryna. Improvement of modern educational policy in Ukraine as a condition for the system of education functioning.

The article deals with the need to improve the contemporary educational policy to update the legal regulation of educational activity in Ukraine. It indicates that there is no clear legal terminology in contemporary educational law, there are contradictory legal norms. The cooperation of legislators, educators, scholars and practitioners is required in order to achieve the necessary changes.

Ключові слова:

усебічний гармонійний розвиток особистості; доктрина; концепція; Моральний кодекс будівника комунізму; парадигма.

Ключевые слова:

всестороннее гармоническое развитие личности; доктрина; концепция; Моральный кодекс строителя коммунизма; парадигма.

Key words:

all-round harmonious development of the personality, doctrine, concept, code of Moral code of communism builder, paradigm.

Постановка проблеми. Суспільні виклики сьогодення актуалізують необхідність подальшого вдосконалення системи освіти. У період розбудови української держави перед законодавцями, фахівцями в галузі освітнього права, педагогами-науковцями та практиками постали складні завдання підвищення якості освіти. У цьому контексті необхідно спрямовувати вітчизняну освіту на пріоритети гуманізму, демократичності, виховання толерантності та прищеплення загальнолюдських цінностей. Це можливо реалізувати за умови, якщо на державному рівні (у межах державної освітньої політики) буде визначено соціальний статус освіти та закріплено пріоритетність виховання, його особистісну, суспільну, державну значущість.

Сьогодні державна політика в галузі освіти в Україні ґрунтується на стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції, зокрема Національна доктрина розвитку освіти); законодавчих актах про освіту (базовий Закон «Про освіту», закони прямої дії, які регламентують відносини в підсистемах вітчизняної освіти – «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»); міжнародних і міждержавних угодах, ратифікованих вищим законодавчим органом (документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи); указах і розпорядженнях Президента держави, постановах Верховної Ради України та Кабінету

Міністрів у галузі освіти, наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти, інших органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковані заклади освіти; наказах і розпорядженнях регіональних органів виконавчої влади, прийнятих у межах їхньої компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку освіти порушуються у працях сучасних філософів М. Бережного, О. Гаврилова, О. Мисливченка, М. Петросян та інших. Питання навчання та виховання досліджували І. Бех, А. Белкін, М. Болдирев, К. Гавриловець, М. Духовний, Б. Лихачов, І. Мар'єнко, Л. Новикова, М. Рубцова, Л. Рувінський, І. Свадковський, В. Сухомлинський. Наукові підходи до освітніх проблем в сучасних умовах розроблені в дослідженнях В. Білоусової, М. Боришевського, С. Гончаренка, В. Дубровського, І. Дуранова, Г. Жирської, О. Кононенко, В. Кузя, Ю. Мальованого, І. Найдьонова, О. Ростовцевої, О. Столяренко, К. Чорної. Змістовно наповненим є також психологічний аспект проблем розвитку системи освіти (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, А. Ковальов, В. Крутецький, О. Леонтєв, В. Кутішенко, Н. Ліфарєва, В. Лозниця, В. М'ясищев, С. Рубінштейн та ін.).

Для досягнення якісних змін в освітній сфері необхідним є насамперед удосконалення нормативно-правової бази освіти, яка базується сьогодні на таких документах, як: «Конвенція ООН про права дитини», Закони: «Про охорону

дитини», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття», «Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Національна доктрина розвитку освіти в Україні», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.», «Концепція Державної програми розвитку освіти», указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя» (№ 258 від 15.03.2002 р.), Державний стандарт базової середньої освіти, Концептуальні засади випереджувальної освіти, Концепція загальної середньої освіти, концепція сімейного виховання, концепція інклюзивної освіти, концепція професійної освіти, концепції розвитку регіональної освіти, концепції сталого розвитку тощо. Але для якісного досягнення змін в освітній сфері бракує співпраці законодавців, правників, педагогів-науковців і практиків [3].

Необхідно враховувати той факт, що Україна, незважаючи на задекларовані в Конституції нові цілі, будує систему освіти на базі радянської освіти, мета якої значно відрізнялася від визначеної нинішнім українським законодавством. Радянська освіта була насамперед спрямована на досягнення ідеологічних цілей, а там де виникала потреба у кваліфікованих фахівцях (насамперед, для військово-промислового комплексу), метою освіти було саме формування вузькоспеціалізованого фахівця без урахування загальнолюдського розвитку. Вчення про всебічний розвиток особистості як провідної мети виховання ще раніш розроблялося К. Марксом та Ф. Енгельсом, які вважали, що в комуністичному суспільстві, коли будуть знищені всі класові суперечності, людство досягне високого рівня розвитку, зникнуть відмінності між розумовою та фізичною працею, людина зможе розвиватися в гармонії з собою та світом, позбавиться від недоліків, її розвиток буде гарантованим. Мета мала характер ідеалу або перспективи. У такому формулюванні вона на початку ХХ століття постала в педагогіці завдяки працям В. Леніна, Н. Крупської, А. Луначарського та інших; у ленінському тлумаченні – виховання, навчання та підготовка всебічно розвинених людей. Ця ідея була прийнята як аксіома і практично без змін існувала до кінця 90-х років ХХ століття.

Всебічний і гармонійний розвиток особистості спирався на марксистко-ленінське вчення про сутність комуністичної моралі.

У 60-80-і рр. мета і завдання виховання конкретизувалися й визначалися рішеннями партійних з'їздів, зокрема Програмою КПРС (1961 р.); при цьому моральне виховання проголошувалося складником комуністичного виховання, спрямованого на формування в майбутніх поколіннях моральних якостей будівника комунізму. Надалі актуальними були завдання щодо формування морального ставлення до суспільства, до країни, до праці. У 70-і роки вимоги до моральності радянської людини були чітко сформульовані в доповіді генерального секретаря ЦК КПРС Л. Брежнєва на ХХV з'їзді КПРС – формування активної життєвої позиції радянської людини. Передбачався вияв активності в усіх сферах діяльності (трудовій, соціально-політичній, громадській тощо), що передбачав свідоме ставлення до суспільства, до праці, до себе, зумовлене системою соціальних цінностей [11].

Така безособистісна, загальна та абстрактна мета, безперечно, ускладнювала її реалізацію в педагогічній практиці, що виявилось в тому, що суспільні інститути (школа, сім'я) декларували, формалізували її, надавали їй ідеалізованого характеру. Педагогічна наука формально підходила до визначення змісту всебічного розвитку і, крім монографій та дисертацій, де повторювалися цитати класиків марксизму-ленінізму про поєднання духовного багатства, моральної чистоти та фізичної досконалості, нових ідей не пропонувала. У педагогічній думці формувалося переконання про досягнення високого рівня культури, освіти, суспільної свідомості в радянській молоді, яка досягне гармонійного розвитку. Згодом розвиток демократії уможливив виникнення ідей щодо аморфності, недоскопності цієї мети, особливо за нових соціально-економічних умов. І хоча ця мета проголошується і сьогодні, вона визнається як певний ідеал, перспектива розвитку людського суспільства. Як наслідок, гуманітарний складник освіти є недосконалим і таким, що не відповідає вимогам часу.

Цьому сприяє також та обставина, що сучасний стан законодавства у сфері освіти характеризується, на жаль, браком чіткої правової термінології, в окремих випадках наявністю суперечливих правових норм, нечіткістю визначень повноважень органів влади у сфері освіти тощо.

Формулювання цілей статті. Головною проблемою, від розв'язання якої сьогодні залежить правове регулювання та реалії освітньої діяльності, є визначення мети освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безперечно, насамперед слід урахувати основоположні норми Конституції: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (стаття 3); «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» (стаття 11); «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» (стаття 23); «кожен має право на освіту» (стаття 53) [5].

Система освіти має достатній потенціал, щоб стати однією з провідних сфер діяльності суспільства та держави, де принципи класичного конституціоналізму й верховенства права діятимуть у повному обсязі [1, с. 34].

Отже, метою освіти має бути вільний розвиток людини, її особистості, розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, розвиток етнічної, мовної та культурної самобутності корінних народів України та національних меншин. Звідси логічним є обов'язок держави забезпечувати доступність і безкоштовність різних форм освіти, передбачений частиною другою статті 53 Конституції. Водночас здобуття людиною освіти має бути метою не лише держави, а й людини, як частина її обов'язків перед суспільством.

У преамбулі Закону України «Про освіту» визначено мету освіти: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [3]. Як бачимо, ця норма загалом лише задовільно відображає наведені вище положення Конституції України, які слід брати до уваги при визначенні мети освіти.

Аналіз зазначених документів свідчить про конкретизацію і поглиблення розуміння цілей, особливостей виховання молодого покоління та окреслення тактики, способів і методів їх практичної реалізації. Проте слід визнати, що, незважаючи на гарантування пріоритетності виховання, уже тривалий час на практиці реалізуються (причому не в повному обсязі) лише деякі суто навчальні завдання. Навіть упровадження принципу розвивального навчання, розробленого у 80-ті роки минулого століття з метою позитивного розв'язання

проблеми, не привело до практичної реалізації цього принципу в сучасній школі.

Педагоги-практики, а частково й педагогічно-науковці знову вважають основним завданням освіти оволодіння учнями інформацією, визнаючи виховний компонент невіддільним складником навчання, посилаючись на те, що ХХІ ст. є століттям інформаційних технологій. Такий підхід превалює в концепціях, у яких пріоритетними визначаються завдання оволодіння інформацією, а проблеми виховання особистості опиняються на другому плані в освітньому процесі.

Такий підхід окреслений в «Національній доктрині розвитку освіти» (2002 р.), яка є основоположним державним документом, що вказує на пріоритет освіти в державній політиці, розкриває стратегію й основні напрями її розвитку, висвітлює роль освіти як основи розвитку особистості й суспільства, конкретизує актуальні завдання щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, констатує важливість забезпечення прискореного розвитку освіти й створення умов для розвитку, самоствердження й самореалізації особистості впродовж життя, визначає зміст поняття освіти, мету та шляхи її досягнення за допомогою державної політики в галузі освіти, підкреслює національний характер освіти та принципи мовної політики, окреслює систему концептуальних ідей і поглядів щодо розвитку освіти в першій чверті ХХІ ст. Освіта визнається основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України, визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства, пріоритетною сферою накопичення знань і формування вмінь, створення максимально сприятливих умов для виявлення й розвитку творчих здібностей кожного громадянина, виховання високих етичних принципів і національної самоідентифікації. Цей документ вважається системою концептуальних ідей і поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті ХХІ ст. Національна доктрина передбачає, що результатом освітніх перетворень стануть позитивні зміни в системі матеріального виробництва та духовного відродження, структурі політичних відносин, побуті й культурі. Також «...активізуються процеси національної самоідентифікації особистості, підвищиться її громадянський авторитет, а також статус громадянина України в міжнародному соціокультурному середовищі ... Випереджальний розвиток освіти забезпечить рівень життя, гідний людини ХХІ століття [8].

Правомірним щодо цього є зауваження Б. Коротяєва про необхідність у Доктрині більш

чітко окреслити умови для вільного розвитку особистості [7]. Усе ж змістовне наповнення документа, який створений понад 10 років тому, нагадує положення старої партійно-державної або партійно-урядової доктрини. Якщо в Моральному кодексі будівника комунізму ще в 70-і роки формулювалось завдання виховати духовно багату, морально чисту, фізично досконалу особистість, і радянська школа формально виконувала це завдання, конкретизуючи напрями роботи: виховання моральних переконань і досвіду моральної поведінки, патріотизму й пошани до всіх народів, любов до праці, творче мислення, науковий світогляд тощо, то в Доктрині 2002 року вказано на необхідність формування, розвитку, виховання певних світоглядних, інтелектуальних, моральних, естетичних якостей особистості, що є декларативним та імперативним підходом минулих часів [11; 8].

Слушною в цьому контексті видається думка Б. Коротяєва про те, що об'єктивно й достовірно оцінювати стан сучасної освіти можна лише на основі порівняння того, які цілі й очікування покладаються на процеси освіти і якими є підсумки цих очікувань на виході або на тому чи іншому етапі цих процесів, і чи збігаються вони з очікуваннями [7, с. 7]. І, безперечно, мета і завдання і всієї системи освіти взагалі і процесу виховання зокрема зумовлюються специфікою, особливостями тієї чи іншої епохи, рівнем розвитку держави й суспільства.

Очікувані результати повинні відображати вищий рівень розвитку й стану здоров'я особистості та її потенціалу, соціально-морального, культурного й духовного зростання. Як показав час, прогнозування Доктрини виявилися недосяжними, неконкретними, імперативними, неузгодженими з метою та завданнями і такими, які важко діагностувати, адже вони насамперед повинні відображати вищий рівень розвитку й стану здоров'я особистості та її потенціалу, а саме соціально-морального, культурного й духовного зростання. Виявилася неузгодженою мета демократизації та гуманізації освіти зі способами її реалізації в умовах жорстоких стандартів і формалізму, теорії виховання дітей і молоді в Україні [12].

Нормативною базою перетворень освіти на початковому етапі розбудови держави став Закон України «Про освіту» (1991 р), у якому визначено основну мету освіти – усебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі

інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [3]. Вказана мета й сьогодні сприймається як перспектива.

Організаційною основою державної політики в галузі освіти стала Концепція державної програми розвитку освіти на 2006-2010 рр. Головна мета концепції – підвищення якості освіти й виховання, інноваційний розвиток, адаптація до соціально-орієнтованої ринкової економіки, інтеграція в європейський та світовий освітній простір, забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти, удосконалення механізму управління та фінансування, соціальний захист усіх учасників навчально-виховного процесу, прискорення розвитку вищої освіти як визначального чинника інноваційного розвитку суспільства. Документ спрямований на розширення обсягів охоплення населення освітою та інтеграцію України з європейським освітнім простором. Проте європейського рівня якості та доступності освіти в Україні ще не досягнуто, освіта поки що не спрямована на утвердження національної ідеї і патріотизму й поки що не відповідає вимогам формування громадянського суспільства, демократизації, відкритості та прозорості [6].

Підкреслимо, що наприкінці ХХ–на початку ХХІ століття ідеї виховання розвивалися й збагачувалися, поступово впроваджувалися в навчальний процес, зокрема після затвердження Державних стандартів усіх ступенів загальної середньої освіти. За цей час було напрацьовано значний масив педагогічних розробок з цієї тематики у вигляді посібників, дидактичних матеріалів, рекомендацій спеціально уповноваженого центрального органу державної виконавчої влади в галузі освіти і науки [10].

На нашу думку, розвиткові освіти заважають успадковані застарілі педагогічні догми й парадигми, серед яких особливе місце посідає знаннева парадигма, яка ігнорує принцип навчання, що виховує. Якість освіти і якість роботи вчителя, школи, вишу насамперед визначається процентом успішності, а рівень соціально-морального, духовного розвитку молоді «випадає» з поля зору педагогіки. Слід визнати, що розробка показників соціально-морального й духовного здоров'я є дійсно складною, а підходи науковців – різнополярними, неоднозначними, суперечливими, взаємовиключними. Проте, очевидно, що ці показники повинні бути співзвучними з загальнолюдськими цінностями.

На жаль, поки що не отримало належної нормативної та педагогічної оцінки позитивне явище – упровадження у виховний процес елементів релігійно-духовного впливу. І хоч в

освітній практиці реалізується безцінний новаторський досвід М. Гузика, однак концепції та ідеї, перевірені часом, уже давно чекають свого впровадження в школи України, а брак правового підґрунтя гальмує цей інноваційний поступ.

Науковцям слід долучатися до нових досліджень реалізації принципу особистісної зорієнтованості навчально-виховного процесу в усіх ланках освіти. На практиці це означає підпорядкування основних заходів і засобів навчально-виховного процесу творенню й самотворенню особистості, розкриттю потенційних можливостей індивіда та сприяння їх розвитку. Це найважливіша умова самовизначення та самореалізації особистості, відкриття нею сенсу свого життя, усвідомлення свого місця і значення серед інших людей, суспільства загалом.

На підставі аналізу документів, які становлять правову основу сучасної державної політики в галузі освіти в Україні, можна дійти висновку, що в Україні сформована достатня нормативно-правова база щодо впровадження в систему вітчизняної освіти стратегічних завдань навчання та виховання. У них висвітлено основні ключові моменти: роль освіти як основи розвитку особистості й суспільства, актуальні завдання щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, констатацію важливості забезпечення прискореного розвитку освіти й створення умов для розвитку, самоствердження й самореалізації особистості впродовж життя тощо. За змістом це є система концептуальних ідей і поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті ХХІ ст.

Дослідження світоглядних передумов вітчизняної освітньої політики виявило велику кількість законів та інших нормативних документів щодо стратегій і програм виховання, проте цей факт не дає підстав для безумовно позитивної оцінки сучасної виховної системи як національно орієнтованої, інноваційної і такої, що відповідає світовим вимогам і стандартам. Зазначимо, що прийняті документи проголошують освіту пріоритетною сферою державних інтересів, проте вони, на думку М. Зубрицької [4], вирізняються за своїм змістом хіба що багатослівністю й пишномовністю. Дійсно, їм притаманні певні недоліки: декларативність, методологічна слабкість, недостатня увага саме до моральних, духовних основ виховних стратегій, порушення логіки прийняття документів. Як слушно зауважує Є. Пінчук, логічним ланцюгом компонентів освітніх стратегій є: ідеї – парадигми – концепції – доктрини – програми – проекти – механізми реалізації, а ігнорування певних компонентів може зруйнувати всю систему й

перетворити планування на набір давно відомих пишномовних і тривіальних ідей [9].

Початкова ланка, основна форма фіксації аксіологічних освітніх ідей, форма організації знань про ціннісно-цільові пріоритети освіти – парадигма, яка хоч і не претендує на статус абсолютної істини, проте уможлиблює внесення необхідних корективів, а коли ці корективи перевершать якийсь критичний рівень, відбувається природна зміна парадигми, унаслідок чого змінюються фундаментальні уявлення про цілі, зміст і методи необхідних перетворень. Зміна парадигм – явище історичне, тому вона не може бути результатом суб'єктивних побажань, а до того ж, адміністративного тиску. Сьогодні традиційна парадигма освіти, що визначила характер та особливості сучасної освіти, фактично вичерпала себе. Нова парадигма повинна визнати необхідність переходу від виховання людини за задалегідь заданими параметрами до формування людини з ноосферним мисленням, яка відчуває відповідальність за долю цивілізації.

Другою ланкою є технологізація парадигмальних знань – розробка теоретичних концепцій, що позначають напрями дослідницького пошуку й практико-орієнтованої діяльності. Концепція – це змістовна характеристика ідей, зафіксованих у відповідних парадигмах; теоретично обґрунтовані, аргументовані положення, а не організаційно-управлінські рекомендації, що містять методичні й технологічні деталі. Доктрина – це концепція, що доведена до стратегічно реального втілення; вона визначає, які умови необхідно створювати для ефективного здійснення перетворень. На думку Б. Гершунського, – це «осерддя знання переважно методологічного, такого, що відображає стратегічні орієнтири розвитку відповідних освітніх об'єктів і розв'язання соціально-економічних і політичних (фонових) проблем, що постають при цьому, і проблем власне освітніх» [2, с. 274].

Нарешті, програма є основною формою організації наукових знань про конкретні способи реалізації поставлених стратегічних завдань розвитку освіти. Вона повинна містити систему конкретних дій і обґрунтування ресурсів, необхідних і достатніх для виконання всіх пунктів намічених перетворень.

Більш послідовний і логічний вигляд мала б така схема: Конституція – Національна доктрина – Програма розвитку освіти – Закон «Про освіту» – конкретні укази та закони про освіту, що регулюють відносини в окремих сферах або окремих секторах системи освіти.

Результати проведеного дослідження дають підстави говорити про такі термінові завдання для законодавців України в ситуації, що склалася

сьогодні: слід удосконалювати систему освітнього права, яка залишилася з радянських часів (закони УРСР) за принципом виправлення помилок, заповнення порожнечі, внесення виправлень і доповнень згідно із ситуативною логікою. Проте й педагогам-науковцям не слід відволікатися й від загальних світоглядних ідей. Наприклад, важливою проблемою сучасної освіти, що стосується виховання молоді, є ігнорування базових культурних цінностей України й орієнтація тільки на Захід при виборі цілей перетворення суспільства при абстрактно-механічному відтворенні окремих трендів Болонського процесу тощо. Не применшуючи значення європейської інтеграції, зазначимо, що недооцінка культурної спадщини України, у якій відбилися діалогічність, полікультурність, взаємопроникнення Сходу та Заходу, не може сприяти оптимізації системи освіти України. Сучасна освітня політика України є багато в чому прикладом неоптимального й нелогічного поєднання елементів різних моделей: по-перше, вона некритично запозичує цінності, цілі та пріоритети ліберальної моделі (з її індивідуалізмом, плюралізмом, економцентризмом) і тим самим дещо суперечить світоглядному спрямуванню української культури (яка містить також і протилежні лібералізму цінності збереження високої значущості держави, нації, народу); по-друге, освітня політика України багато в чому успадкована з радянської системи, яка була складником адміністративної, навіть тоталітарної моделі.

Передумовою визначення цілей освіти має бути концепція національного розвитку, ідея, здатна консолідувати суспільство загалом, не розділяючи його на східну та західну частини нації, не диференціюючи його на етнічні, політичні, конфесійні спільноти. Формування такої світоглядної бази освітньої політики та усунення протиріччя між державою та суспільством можливе також лише за умови поєднання зусиль науковців і практиків. Участь суспільства у виробленні, ухваленні та реалізації правових і управлінських рішень в освіті повинна забезпечуватися як відповідною нормативно правовою базою, так і реальними механізмами дієвої громадської участі в розвитку освіти.

Зміна освітньої парадигми – явище історичне, і не може бути результатом суб'єктивних побажань, а до того ж – адміністративного тиску, навіть із найкращими намірами та найбільш красномовними концепціями й доктринами. Надання пріоритету пишномовним доктринам і програмам, позбавленим як справжніх оригінальних модернізаційних ідей, так і дієвих у наших

умовах механізмів їх реалізації, може навіть зруйнувати всю систему й перетворити ідею розвитку на безрезультатне повторення набору давно відомих тривіальних істин. Отже, законодавча база освітньої політики є недостатньою, недієвою через брак духовних передумов визначення освітніх стратегій.

Формування цих передумов передбачає, по-перше, формулювання духовних, світоглядних засад такого розвитку, що відображається в системі ідей, концепцій, у позитивній парадигмі бачення нового суспільства, що фіксує аксіологічні положення щодо напрямів розвитку освіти; по-друге, поважним ставленням до фундаментальних досягнень вітчизняної педагогіки та загалом до української культурної традиції.

Висновки. Науковцям слід долучатися до нових досліджень реалізації принципу особистісної зорієнтованості навчально-виховного процесу в усіх ланках освіти. Це означає підпорядкування навчально-виховного процесу творенню й самотворенню особистості, розкриттю потенційних можливостей індивіда та сприяння його розвитку. Це найважливіша умова самовизначення та самореалізації особистості, відкриття нею сенсу свого життя, усвідомлення свого місця й значення серед інших людей, суспільства загалом. Важливими тут є такі завдання: діагностування потенційних можливостей дитини, вивчення її творчих здібностей, обдарованості, таланту, допомога дитині в пошуках власного життєвого шляху, у виборі напряму життєтворчості як необхідної умови самовизначення й самореалізації.

Чинна освітня нормативно-правова база, концепції та програми окреслюють мету виховання – усебічний і гармонійний розвиток людини. Ця мета визначена в таких освітніх пріоритетах, як національно-демократичний характер освіти і виховання, відродження духовності, розвиток почуття патріотизму й громадянського самоусвідомлення, почуття родинності, гуманізація світогляду й поведінки людини, орієнтація на людину, забезпечення умов для становлення її особистості, суб'єктності, культурної ідентифікації та самореалізації, розвитку творчих можливостей, ініціативності й практицизму тощо.

Завдяки новій освітній політиці загальноосвітня школа в Україні стає чинником усебічного розвитку й формування особистості, відродження нації, розбудови держави, її інтеграції зі світовим співтовариством, тому видається цілком виправданим і закономірним наведений у нормативних освітніх документах спектр настанов і орієнтирів. Проте, як свідчить досвід минулого, їх успішна реалізація визначається не кількісним розмаїттям

змістовних формулювань, а якісною проекцією мети і виховних цілей навчання на конкретний навчально-виховний процес, зміст освіти, методи, організаційні форми навчання.

Формування законодавчо-нормативної бази повинно спиратися на нове педагогічне знання, повинно визначати правові, організаційні, фінансові засади інноваційного розвитку системи національної освіти в контексті глобалізаційних тенденцій і викликів часу. Її оновлення передбачає підготовку низки нових законодавчих і нормативно-правових актів і вдосконалення чинних, а саме – пропозиції щодо внесення змін до статті 53 Конституції України в частині вдосконалення структури національної освіти відповідно до її міжнародної стандартної класифікації; внесення змін до Бюджетного кодексу України в частині внесення видатків на дошкільну та позашкільну освіту до переліку тих, які фінансуються з місцевих бюджетів різних рівнів і враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; удосконалення системи оплати праці педагогічних, науково-педагогічних працівників, спеціалістів та інших працівників закладів і установ освіти, спрямоване на забезпечення державних гарантій, встановлених статтею 57 Закону України «Про освіту»; внесення змін до законодавства в частині подолання негативних наслідків

демографічної кризи, забезпечення підтримки дошкільної і шкільної освіти на селі; урегулювання питання щодо підготовки молодших спеціалістів на базі вищих професійних училищ і професійних коледжів тощо.

Зусилля законодавців, педагогів-науковців і практиків усіх рівнів за підтримки всього суспільства та держави мають бути зосереджені на реалізації пріоритетних напрямів розвитку освіти, розв'язанні наявних проблем, виконанні перспективних завдань сталого розвитку, серед яких основними є розроблення нової та вдосконалення чинної законодавчої та нормативно-правової бази з урахуванням концептуальних змін освітньої парадигми. Для цього необхідно: розробити чітку правову термінологію, усунути внутрішні суперечності законодавства, розв'язати питання, які мають бути врегульовані законами України, нормативно-правовими актами, спрямованими на вдосконалення системи освіти, підвищення її якості. Лише за умови, коли основою для такого реформування буде Конституція України, можна сподіватися на створення стабільної і динамічної системи законодавства про освіту, у межах якої можливе проведення радикальних і продуктивних реформ, інтеграції освіти з європейським і світовим освітнім простором.

Список використаних джерел

1. Волянська Г. Класичний конституціоналізм. Харизматичний пострадянський конституціоналізм/ Г. Волянська, В. Ковтунець // Юридичний журнал. – 2008/1. – №7/8. – С. 33–36.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б. С. Гершунский. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
3. Збірник законодавчих та нормативно-правових актів з питань професійно-технічної освіти України. Збірник законів. – Харків: Бурун-книга, 2008. – 304 с.
4. Зубрицька М. Україна і Росія – два погляди на освітню політику / М. Зубрицька // Дзеркало тижня. – 8-14 вересня 2001 р. – № 35(359) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3300/32121/>.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Феміда, 1996.
6. Концепція державної програми розвитку освіти на 2006-2010 рр. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2006&st=2035>.
7. Коротяев Б. І. Освітній простір: очікування та виклики часу й життя: монографія / Б. І. Коротяев, В. С. Курило. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 308 с.

References

1. Volianska, H. (2008). Classic constitutionalism. Charismatic post-Soviet constitutionalism. *Juridical journal*. 7/8. 33-36. [in Ukrainian].
2. Gershunsky, B. S. (2002). *Philosophy of education for the twenty-first century*. Moscow: Pedagogical Society of Russia. [in Russian].
3. *Collection of legislative and regulatory acts on vocational education in Ukraine*. USC. (2008). Kharkiv: Burun-knyha. [in Ukrainian].
4. Zubrytska, M. (2001). Ukraine and Russia - two views on education policy. *Dzerkalo tyzhnia*. 35 (359). Retrieved from: <http://www.dt.ua/3000/3300/32121/>. [in Ukrainian].
5. *Constitution of Ukraine adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (1996). Kyiv: Femida, 1996. [in Ukrainian].
6. Concept of the State Program of Education Development for 2006-2010. (2006). *Official Bulletin of Ukraine*. 28 [electronic resource]. Retrieved from: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2006&st=2035>. [in Ukrainian].
7. Korotiaiev, B. I. (2009). *Educational community: expectations and challenges of time and life*. Luhansk: Publishing House SE "LNU named after Taras shevchenko". [in Ukrainian].
8. *National Doctrine of Education Development, approved by decree of the President of Ukraine*.

8. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена указом Президента України від 17 квітня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>.
9. Пінчук Є. А. Соціально-філософські підстави необхідності реформування освіти в сучасному суспільстві / Є. А. Пінчук // Практична філософія. – 2009. – № 2(32). – С. 211–217.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 року № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua.
11. Програма КІРС: нова редакція. – Київ, 1986.
12. Стельмах Н. В. Шляхи становлення моральної особистості підлітка / Н. В. Стельмах // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: збірник наукових праць. – Херсон: ХНТУ, 2010. – № 1(2). – С. 201–207.
- (2002). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>. [in Ukrainian].
9. Pinchuk, E. A. (2009). *Social and philosophical foundations need to reform education in modern society*. 2 (32). 211-217. [in Ukrainian].
10. *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1392 “On Approval of the State Standard of complete secondary education”*. (2011). Retrieved from: www.mon.gov.ua. [in Ukrainian].
11. *Program of the CPSU: new edition*. (1986). Kyiv. [in Ukrainian].
12. Stelmakh, N. V. (2010). The ways of becoming a moral person for a teenager. *Actual Problems of Public Administration, Education and Psychology: Collection of scientific works*. Kherson: KHNTU. 1 (2). 201–207. [in Ukrainian].

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Кучина Катерина Олегівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.939

Надійшла до редакції: 15.11.2014 р.

Прийнята до друку: 10.12.2014 р.